

İSA HƏBİBBƏYLİ

**BÜTÜN
YÖNLƏRİ
İLƏ YARADICI**

İsa Həbibbəyli

Bütün yönləri ilə
YARADICI

"Elm və təhsil"

Bakı - 2014 Azərbaycan MEA Nizami
adına Ədəbiyyat İnstitutunun

kitabxanası

Inv. № 37807

İsa Həbibbəyli. Bütün yönləri ilə yaradıcı. Bakı,
"Elm və təhsil", 2014. 104 səh.

Elmi redaktoru: **Məmməd Əliyev**
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Redaktoru: **Ağahüseyn Şükürov**
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Kitabda ən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının və publisistikasının əsas yaradıcılarından biri olan Rəşad Məcidin çoxcəhətli fəaliyyətindən, onun sənətinin fərdi özünəməxsusluqlarından bəhs edilir.

ISBN: 978-9952-8142-2-4

BİR YÜNGÜLVARI MÜQƏDDİMƏ

Çoxcəhətli yaradıcılıq fəaliyyətinə malik olan, şeir də, hekayə də yazan, publisistik məqalələrini də, ədəbi-tənqidi yazılarını və müsa-hibələrini də geniş ictimaiyyətə təqdim edən Rəşad Məcidin (1964) fəaliyyətində ən uzunömür-lü sahə publisistikadır. Özünün də etiraf etdiyi kimi, o, hələ 1988-ci ildən Qarabağa həsr olunmuş məqalələrini çap etdirdikdən bu günə qədər publisistika ilə ardıcıl şəkildə məşğul olmaqda davam etməkdədir. Çap olunan kitablarında da digər janrlarla müqayisədə publisistika üstündür. Artıq müstəqillik dövründə Azərbaycan müstəqil mətbuatının mükəmməl bir əsərinə çevrilmiş

“525-ci qəzet”-in Baş redaktoru kimi də Rəşad Məcid cəmiyyət miqyasında mətbuat mühitində daha qabarıq görünür. Əgər 1993-cü ildə “Mərhəmət” jurnalının əlavəsi, yaxud xüsusi buraxılışı olaraq çap etdirdiyi “Hələ ki vaxt var” adlı şeirlər kitabında toplanan və bir qədər də sonralar yazıb uzun illər mətbuata çıxarmadığı şeirlərini 2004-cü ildə nəşr olunan əsərlərinin “10 sentyabr” adlı külliyyatında oxuculara çatdırmasaydı, Rəşad Məcidin şeir yaradıcılığı keçici bir ovqatın ifadəsi kimi düşünülərək hər halda arxa planda qalmalı olacaqdı. Doğrudur, “10 sentyabr” kitabında şeirlərinin, səfər qeydləri, publisistikası, müsahibələri və ədəbi-tənqidi məqalələrinin toplanılmasına baxmayaraq, ədəbiyyat cəmiyyəti bu topluda ilk dəfə oxuculara təqdim olunan nəsr əsərlərinə, xüsusən də külliyyatın adına çıxarılmış eyniadlı hekayəyə daha çox reaksiya verdiyi üçün Rəşad Məcidin şeir yaradıcılığı yenə də müqayisədə layiq olduğu səviyyədə diqqəti cəlb edə bilməmişdi. Lakin “10 sentyabr” kitabı ilə “Hələ ki vaxt var” şeirləri, ondan sonra yazılan poetik nümunələr və “Roman” poeziya serialı meydandadır. “10 sent-

yabr” kitabı ilə geniş ictimaiyyət də, ədəbi tənqid də artıq Rəşad Məcidin yaradıcılığını bütün istiqamətlər, o cümlədən şeir yaradıcılığı üzrə tam halda görmək, mütləq etmək və təhlil süzgəcindən keçirmək, bu barədə söz demək, ümumiləşdirmələr aparmaq imkanı əldə edə bilmişdir. Fikrimcə, Rəşad Məcidin yaradıcılığının birinci dövrü «10 sentyabr» kitabı ilə yekunlaşır. Bəlkə də belə demək daha doğru olardı ki, 2004-cü ildə çıxmış «10 sentyabr» kitabı Rəşad Məcidin çoxcəhətli yaradıcılığının birinci dövrünün yekunu, yeni mərhələnin uğurlu başlanğıcıdır. Həyatı və yaradıcılığının birinci dövrünün əsas yekunları aşağıdakılardan ibarətdir:

– Rəşad Məcid çoxcəhətli yaradıcılıq fəaliyyətinə malikdir. Və o, məşğul olduğu bütün yaradıcılıq sahələrində professionaldır.

– Publisistika Rəşad Məcidin yaradıcılıq fəaliyyətinin əsas, aparıcı tərəfidir, onun gündəlik işidir. Azərbaycanda «525-ci qəzet» səviyyəsində müstəqil mətbuat yaratmaq və bu qəzetin nəşrini uğurla davam etdirmək Rəşad Məcidin xidmətidir. Rəşad Məcid müstəqillik dövrü Azərbay-

can publisistikasının əsas yaradıcılarından və görkəmli nümayəndələrindən biridir.

– “10 sentyabr” hekayəsi ilə Rəşad Məcid həm də nasirlik səlahiyyəti qazanmışdır.

– Ədəbi tənqid sahəsində də Rəşad Məcid mükəmməl «yazıçı sözü» deməyi bacırır.

– Rəşad Məcid tam orijinal bir şairdir. Müstəqillik dövrü Azərbaycan şeirinin yaradıcıları sırasında onun özünəməxsus görkəmli yeri vardır. Rəşad Məcidin şeirləri mövzu, janr, üslub-yanaşma, bədii təsvir vasitələri etibarilə bənzərsizdir.

Göründüyü kimi, Rəşad Məcid bədii yaradıcılığın və publisist fəaliyyətin bütün istiqamətlərində səmərəli xidmət göstərir və orijinallıq nümayiş etdirir. Ən əsası isə o, məşğul olduğu yaradıcılıq sahələrinin hər birində professionaldır.

LİRİZM + EPİK NOTLAR

Müstəqillik dövrü Azərbaycan şeirinin tanınmış nümayəndələrindən biri olan Rəşad Məcidin lirikası dərin lirizmlə üzvi əlaqəsi əsasında yaranan əhəmiyyətli sənət hadisəsidir. Rəşad Məcidin 21 il bundan əvvəl, 1993-cü ildə nəşr edilən ilk şeirlər toplusu olan “Hələ ki vaxt var” kitabındakı şeirlərində dərin bir lirizm müşahidə olunurdu. Bu şeirlər “vaxt var ikən şeir də yazım” - məntiqindən deyil, yazmaya bilməmək zərurətindən meydana çıxmış xalis lirika nümunələridir. “Hələ ki vaxt var” şeirlər kitabına yazdığı “On il əvvəlin toplusu” adlı müqəddimədə etiraf etməli olduğu kimi, artıq səksəninci il-

lərdə, yəni 18-21 yaşlarında özünü, gələcək həyatını şeirdən, ədəbiyyatdan uzaqda düşünməyin mümkünsüzlüyünü dərinlən hiss etmişdir. Beləliklə, məktəb yaşlarında ikən yaşadıkları binanın "dəmir çərçivəli pəncərəsindən" baxarkən evdən həyatə, genişliyə çıxmaq arzusunun bədii ifadəsi kimi tumurcuqlayan ağaclar, uzaqdakı qarlı dağlar, torpağımızın bənzərsiz gözəllikləri haqqında qoşduğu misralar formalaşaraq tərtəmiz poeziya nümunələrinə çevrilmişdir. "Hələ ki vaxt var" kitabından görünür ki, Rəşad Məcid üçün şeir "bir dolu ürəyin püskürmə çağı" dır, "dikəlib asfaltı deşən bənövşə" dir, "sinədə boğmaq olmayan bir qəfil hönkürtü" kimi təbii proseslərin nəticəsində yaranmış bədii düşüncənin ifadəsidir. Rəşad Məcidin lirikası içərisində olduğu cəmiyyətlə və doğma təbiətlə birgə nəfəs alan cavan bir qəlbin həyata şairanə şəkildə vurğunluğudur. Onun şeirlərində dünya da, Vətən də, ictimai motivlər də, milli duyğular da, sevgi də, təbiət də, tale də öz şeirliyi təqdim edir. Mövzusunun asılı olmayaraq Rəşad Məcidin şeirləri daşdan süzülüb keçən bulaq suyu qədər saf, təmiz və təbiidir. O,

cəmiyyətə də, təbiətə də, tarixə də, müasir həyata da şeirin gözü ilə baxır. Onun hər misrasının "göyərçin qanadı" kimi bənzərsiz obrazlı görkəmi, hər bəndinin bayatılarda olduğu kimi lirik-fəlsəfi mənası vardır. Rəşad Məcidin şeirləri həyata şairanə baxışın özünəməxsus ifadəsidir:

*Leysanların, tufanların inadı sınır,
Gün işığı parıldayır qaya döşündə.
Şəfaqləri qucağına sıxıb qızınır,
Gülümsəyir damlaların düzülüşündə.*

Göründüyü kimi, Rəşad Məcidin səksəninci illərə aid şeirlərində xalq şairi Məmməd Araz poeziyasının ruhu, yaxşı mənada təsiri sezilir. İlk dövr şeirlərinin bəzilərində Məmməd Arazdan gəlmiş tanış ovqatlar və intonasiya müşahidə olunur. Bu qəbildən olan "İndən belə", "Yazığım gəlir", "Necə unudum", "Bilmədim" şeirlərində Məmməd Araz notları hiss olunsa da Rəşad Məcid həm də öz sözünü deməyə çalışmışdır. Məsələn, Məmməd Arazın şeirlərinə bənzəyən "Bilmədim" şeirində ovqat və intonasiya yaxınlı-

ğl olsa da fikir, mətləb, xüsusən obrazlı düşüncə yenidir:

*Ömrümüzün günlü günü, yaz çağı,
Ömrümüzə çox çəkdilər göz dağı.
İki ürək bir şübhənin dustağı,
Yalanları kim hayqırdı, bilmədim.*

Bədii yaradıcılığa başlayan qələm sahiblərinin, o cümlədən də Rəşad Məcidin qəlbinə yatan, baxışlarını ovsunlayan hər hansı bir şairdən, məsələn, Məmməd Arazdan təsirlənməsi təbii bir prosesdir. Məmməd Arazın da yazdığı kimi, Rəşad Məcid onun mühitinə daha yaxın olmuş, "gözünün qabağında" şair kimi yetişib formalaşmışdır. Şübhəsiz ki, Rəşad Məcidin ilk dövr şeir yaradıcılığında ədəbiyyatımızın başqa görkəmli nümayəndələrinin, məsələn, Əli Kərimin də müəyyən izini görmək mümkündür. Hətta Rəşad Məcidin müasiri olan, yaradıcılığına rəğbətlə yanaşdığı Ramiz Rövşənə yaxın misralarına da rast gəlmək olur. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bədii yaradıcılıqda əsas məsələ cavan yaradıcı şəxsin

bu təbii prosesi keçib, daha tez özünü ifadə edə bilməsindən ibarətdir. Və Rəşad Məcid də böyük ədəbiyyata gedən yolun başlanğıc mərhələsinin öyrənmə-təsirlənmə dövrünü yaşayaraq, keçərək qısa müddət ərzində şeirdə öz sözünü deməyi bacarmışdır. Müşahidələr göstərir ki, Rəşad Məcidə bədii yaradıcılığın başlanğıc dövründə öyrənmə-təsirlənmə ilə sənətdə özünüifadə yanaşı, paralel olaraq davam etmiş bu proses çox az bir zaman ərzində başa çatmışdır. Belə ki, 18-21 yaşında yazdığı və "Hələ ki vaxt var" kitabında çap etdirdiyi şeirlərində təsirlənmə notları üstündə köklənən bədii nümunələrlə müqayisədə onun özünü ifadə edən poetik örnəklər qat-qat çoxdur. Rəşad Məcidin görkəmli söz ustalarından təsirlənərək yazdığı şeirlərdə "öz payı" oxuyub-öyrəndiklərindən heç də az deyildir. Məmməd Araz və ya Əli Kərim şeirlərinin ruhu, intonasiyası, təsvir vasitələri, müraciət formaları ilə səsleşən şeirlərində də Rəşad Məcidin özünəməxsus təsvir və tərənnüm vasitələri, həyata fərqli baxışlarını nəzərə çarpdıran məqamlar - mətləblər diqqəti cəlb etməkdə idi. Buna görə də Rəşad Məcid

çox qısa müddətdə orijinal poetik söz sahibi kimi özünü təsdiq etməyi bacarmışdır.

XX əsrin əllinci illərindən ədəbiyyat meydanında olan Məmməd Arazla bədii yaradıcılıqda səksəninci illərdə özünü tapmış Rəşad Məcidin arasında "altmışıncılar" gerçəkliyi də dayanır. Xalq şairi Səməd Vurğunun mövcud ideoloji mühit nəzərə alınmaqla ümumi şəkildə tərənnüm etdiyi mətləbləri artıq cəmiyyət həyatı ilə üzvi əlaqədə təqdim edən Məmməd Arazdan sonra ədəbiyyatda yeni mərhələ insan mənəviyyatının dərinliklərinə enməklə başlamışdır. Hətta poeziyada "altmışıncılar"ın da şeirlərində nə qədər lirizmə meyil qüvvəsi olsa da, romantik pafos tamam çəkilib getməmişdir. Xüsusən, ictimai məzmunlu lirika nümunələrində romantik pafosun iştirakından poetik mətnin daxili ritmini təmin edən ünsür səviyyəsində olsa da, müəyyən səviyyədə istifadə olunmuşdur. Hətta Azərbaycan ədəbiyyatının "yetmişincilər" nəsində, məsələn, Sabir Rüstəmxanlının, Zəlimxan Yaqubun, Hidayətin, Çingiz Əlioğlunun və başqalarının yardıcılığında konkret vətəndaşlıq ruhu şeirin cöv-

həri, əsas mahiyyəti kimi çıxış edir. Bu qəbildən olan ədəbiyyat, o cümlədən vətəndaşlıq poeziyası müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının böyük başlanğıcıdır. Rəşad Məcidin şeirləri isə təpədən dırnağa qədər həyat və insan haqqında lirik düşüncələrdən yoğrulmuş təbii bir daxili poetik monoloqdur. Rəşad Məcidin zərif və dərin şeirliyi ilə müqayisədə hətta monoloq məfhumu da müəyyən dərəcədə pafoslu səslənir. Bu şeirlər dünyadan, həyatdan və insandan danışan işıqlı və obrazlı düşüncələrdən yoğrulmuşdur. Fikrimcə, bu mənada Rəşad Məcidin lirikası müasir Azərbaycan şeirinin inkişafında fərqli hadisədir. Rəşad Məcid şeirlərində bütün hallarda, o cümlədən lirik duyğularını ictimailəşdirəndə də obrazlı düşüncənin təbiiliyini və səmimiyyətini, lirizmi qoruyub saxlayır. Ona görədir ki, Rəşad Məcidin lirik qəhrəmanı da həmin işıqlı, milli-mənəvi varlığın real və təbii bir daşıyıcısıdır. Yol qırağında əlində çomağı ilə yurda keşik çəkən balaca çoban haqqındakı obrazlı düşüncələrinin ifadəsi və mövzunun ictimai mahiyyətinin orijinal poetik təqdimi ilə yalnız Rəşad Məcidə məxsus olan şeirin təbii doğuluşu baş vermişdir:

*Balaca büstüdü ana torpağın,
Nəfəsi isidir ana torpağı.
Bir uşaq gözündən milyon göz baxır,
"Ordu" keşik çəkir yol qırağında.*

*Tərpənən qanımız, qeyrətimizdir,
Balaca boyuyla heyrətimizdir.
Mürgüsü dağılan millətimizdir.
Orda – keşik çəkir yol qırağında,
Yurda keşik çəkir yol qırağında.*

"At, saz, qılınc", "Bir sona keçdi", "Yanmayan şeir", "Göy üzü", "Qəfil yağış", "Mən əlini buraxmazdım", "Bir kəlmə yalanım", "Kibrit qutusuna yazılan şeir", "Unuda bilməyəcəksən", "Ağ işıq" kimi şeirlərində Rəşad Məcidin poetik dünyasının incəlikləri və zənginliyi bütün aydınlığı ilə görünür. Bu şeirlərdəki şeiriyyət baxımından tapılmış anlar, müşahidə edilmiş məqamlar, istifadə olunan orijinal bədii təsvir və ifadə vasitələri, canlandırılan mənzərə, diqqət mərkəzinə çəkilən lövhə təkrarsızdır. Buna görədir ki, şeirlərində bədii mətndən hər hansı bir misranı, obrazlı düşün-

cəni ayırmaq çətin olur. Bu şeirlər tam mətni ilə, bütöv sistemi ilə birlikdə şeiriyyət anlayışına nəinki tam cavab verir, yeni bir dəyər gətirir. Rəşad Məcidin şeirlərində dərin lirizm, obrazlı düşüncə, aydın mövqe, bədii ümumiləşdirmələr bir-birini tamamlayır. "Qəfil yağış" şeirinin bədii təsiri şeir boyu ifadə olunan, biri digərini tamamlayan, incə şair müşahidəsindən doğan gözəlliklərin poetik təqdimatında bütün imkanları ilə görünür:

*Günəşi dövrəyə aldı buludlar,
Oyandı göylərdə bir qəfil yağış.
Səmada çaxnaşma saldı buludlar,
Ələndi torpağa nur naxış-naxış.*

*Çiçəklər başını qaldırıb baxdı,
Bulud da, Günəş də göydə qoşaydı.
Şəfəqlər yağışa qarışıb axdı,
Səma çilçirəqdi, yer tamaşaydı.*

*Bu qəfil yağışın istəyi nəymiş,
Duruluq parladı havada, yerdə.
Bəlkə gözəllərin həsrətindəymiş:
Qızlar çiçəklədi pəncərələrdə.*

Həqiqətən də «göylərdə oynayan qəfil bir yağış», buludu da, günəşi də səmada qoşa dayanan işıqlı-çiskinli mənzərə, pəncərələrdə çiçəkləyən qızların duruluq parlayan baxışları mükəmməl bir poetik tamaşadır. Təbiətin mövcud rənglərini görə bilmək, hər məqamın ayrıca poetik mənzərəsini yaratmaq və bütöv halda bir gözəllik çələngi kimi təqdim etmək sənət hadisəsidir. Rəşad Məcidin peyzaj nümunəsi olan şeirlərində poetik cazibədarlıqla yanaşı, həm də canlı, yaşayan ana təbiətin obrazı canlandırılır.

Bütövlükdə Rəşad Məcidin şeirlərində təkcə təbiətin deyil, milli-mənəvi dünyamızın daxili mahiyyəti, işıqları bütün təbiiliyi ilə sayır. Bu, Azərbaycan ədəbiyyatında zaman-zaman "Bakının sayrışan işıqlarından", "közərən ocaqlar" dan, yollara çıxan "ışığı qatarlarından" sonra yaranmış yeni bir işıq dalğasıdır. Nüsrət Kəsəmənli, Ramiz Rövşən, Vaqif Bayatlı, Vaqif Bəhmənli, Elman Həbib, Rüstəm Behrudi və başqaları həmin yeni şeir axınına hərəsi bir hadisə olaraq gəlmişlər. Rəşad Məcidin şeirləri bu böyük dalğanın içəri-sində özünəməxsus bir poetik hadisədir. Rəşad

Məcidin şeirləri – işıqlı düşüncələrin şeiriyyətidir. Onun şeirləri Günəş, işıq, Ay işığı, ümid, ulduz, ocaq, pərvanə, şafəq, şam, nur, od, alov, köz, kibrit, çiçək və sair kimi işıqlı ifadələrin cazibəsi üstündə qurulmuşdur. Bu şeirlər dəmirçi kürəsi, qızmar günəşin altındakı torpaq kimi istidir. "Gül-çiçəklər yaraşıqdı, lalələr xaldı eləcə", "Od-alov sazını basıb döşünə, Kərəm qisasını aldı Ədalət", "Bir alovdu yana-yana, Axdı cana, keçdi qana. Kül eləyib dağı-daşı Selləndi Yanıq Kərəmi.", "Gün işığı", "Dərədə çən, düzdə günəş", "Bir işıqdan keçdim, anam, Gözlərimi dörd elədi. Ürəyimi ipək kimi, Sözlərimi sərt elədi" misralarında işıq əsas mənanın mühüm daşıyıcısıdır. O, işığın da fərqli poetik mahiyyətini açır. Rəşad Məcidin dünyasında ay işığı – "çəmənə bürüyən şəhər; bir ahıl saçında gümüşü zehdir"; dağlar – "ay işığında üz-gözü südə bulaşmış körpə kimidir". Müşahidələr göstərir ki, onun təqdimatında ağ işıq daha effektlidir. "O ağ işıq damla-damla ho-pub canıma, Sətir-sətir, misra-misra çıxır canımdan" deyən şairin şeirləri də sanki ağ işıq kimi həyata süzülür. Fikrimcə, Rəşad Məcidin yaradı-

cılığındakı ağ işıq həyatdakı bəyaz gözəlliyin və ağ günlərin rəmzidir.

*İndi zülmət gecələrdə pərvanə kimi,
Varaqlara çırpınıram həyəcanımdan.
O ağ işıq nəfəs-nəfəs qalxır sinəmdən,
Sətir-sətir, misra-misra çıxır canımdan.*

Rəşad Məcidin şeirləri işıqdan, istidən, oddan yoğrulmuşdur.

*Boylanın sətirlər, kəlmələr isti,
Boylanır səmaya, baxır Günəşə.
Qayada zoğ atan körpə şitildi
Dikəlib asfaltı deşən bənövşə.
Kibrit qutusuna yazılan şeir.*

Adama elə gəlir ki, bütövlükdə Rəşad Məcidin şeirləri kibrit qutusudur, nə vaxt kibriti çəksən, od verib yana bilər. Demək olar ki, onun əksər şeirlərində işıqla, günəşlə, odla, aydınlıqla bağlı mətləblər, misralar, kəlmələr əsas fikrin daçıyıcısı kimi çıxış edir. Od-ışıq Rəşad Məcidə həyatın

mahiyyəti və daha işıqlı gələcək, mərdlik, bütövlük mənalərini daşıyır. Onun şeirlərində işıqlı, aydın bir mərdanəlik ifadə olunur. Rəşad Məcid qırmızı işığın qarşısında böyük məsuliyyətini şeirlə ifadə edərkən işığa aid düşüncələrini daha da zənginləşdirir. O, təkcə işıqforların qarşısında yox, geniş mənada həyatın səbr, dözüm, iradə tələb etdiyi bütün anlarda sınaqlardan çıxmağı bacarmağı vacib imtahan hesab edir. "O zaman lap hər addımda qoy sınaqın dünya məni, qırmızı işıq önündə" kimi məsuliyyət ifadə edən misralar müəllifin də, lirik qəhrəmanın da özünə inamının ifadəsinə çevrilir:

*Arzuların əyilməyə,
Sarsılmaya, duya məni.
O zaman lap hər addımda
Qoy sınaqın dünya məni,
Qırmızı işıq önündə.*

Müdrilik ölçülərində də Rəşad Məcid təbii bədii düşüncənin ən fəlsəfi və ümumiləşdirilmiş obrazlı örnəklərini təqdim edə bilər. Belə məqam-

BÜTÜN YÖNLƏRİ İLƏ YARADICI

Bələdçi

Bir yüngülvarı müqəddimə	3
Lirizm+Epik notlar	7
“Roman” və poetikası.....	34
“Dastan” a doğru	50
İdealın bədii təcəssümü.....	68
Nasirlik səlahiyyəti	71
Publisistikada özünəməxsusluq	76
Yazıçı tənqidi: esselər.....	84
Bütün yönləri ilə yaradıcı.....	95

Elm və təhsil» nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir Məmmədli

Dizayn:
Zahid Məmmədov

Texniki redaktor:
Günay Əmirova

Çapa imzalanmış 01.12.2014
Şərti çap vərəqi 6.5. Sifariş № 208
Kağız formatı 84x108 1/32. Tiraj 500